

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

11 kwietnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Kamil Zaradkiewicz (sprawozdawca)

SSN Aleksander Stępkowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 11 kwietnia 2024 r. w Warszawie,
skargi kasacyjnej A. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w K.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie

z 7 października 2020 r., I ACa 577/18,

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości A. spółki z ograniczoną
odpowiedzialnością w upadłości w R.

przeciwko A. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w K.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w Rzeszowie do ponownego rozpoznania oraz
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Aleksander Stępkowski

Jacek Grela

Kamil Zaradkiewicz

[SOP]

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 7 października 2020 r. Sąd Apelacyjny w Rzeszowie w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości A. sp. z o.o. w upadłości w R. przeciwko A. sp. z o.o. w K. o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną, na skutek apelacji powoda od wyroku Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 4 października 2018 r. zmienił zaskarżony wyrok w punktach I i II w ten sposób, że uznał za bezskuteczną w stosunku do powoda umowę przeniesienia własności nieruchomości położonej w K., objętej księgą wieczystą [...] prowadzoną w Sądzie Rejonowym w Krośnie, zawartą 5 listopada 2014 r. pomiędzy A. sp. z o.o. w Ś. a A.1 sp. z o.o. w Ś. celem ochrony wierzytelności stwierdzonych tytułami wykonawczymi, a mianowicie wyrokiem: Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 22 czerwca 2015 r., nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 10 grudnia 2014 r., wyrokiem Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 27 marca 2015 r., nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Rzeszowie z 2 kwietnia 2015 r., i wyrokiem Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 30 marca 2015 r. – opatrzonymi klauzulami wykonalności oraz zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 10 800 zł kosztów procesu.

Powód D. C. żądał w pozwie uznania za bezskuteczną względem niego umowy z 5 listopada 2014 r., na mocy której A. sp. z o.o. w R. (wcześniej: A. sp. z o.o. w Ś.) przeniosła na pozwanego własność nieruchomości położonej w Krośnie, objętej księgą wieczystą o numerze [...], w zamian za zwolnienie A. sp. z o.o. w R. z długu wynikającego z umowy pożyczki z 2 stycznia 2014 r., umowy o świadczenie usług administracyjno-biurowych z 22 stycznia 2014 r. i z umowy dzierżawy z 7 grudnia 2013 r.

Jako przyczynę uzasadniającą uznanie umowy za bezskuteczną względem D.C. wskazano jego pokrzywdzenie jako wierzyciela, a ochronie miała podlegać wierzytelność stwierdzona tytułem wykonawczym – wyrokiem Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 22 czerwca 2015 r. zaopatrzonym w klauzulę wykonalności. W uzasadnieniu pozwu wskazano ponadto, że wszczęta przez powoda egzekucja komornicza okazała się bezskuteczna, podobnie jak inne egzekucje prowadzone przeciwko dłużnikowi, którego nieruchomości obciążone są licznymi wysokimi hipotekami.

Z kolei powód J.C. żądał w odrębnie złożonym pozwie uznania za bezskuteczną względem niego tej samej umowy, przy czym przyczyną bezskuteczności było jego pokrzywdzenie jako wierzyciela, a ochronie miały podlegać wierzytelności stwierdzone tytułami wykonawczymi, a mianowicie: nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 10 grudnia 2014 r., wyrokiem Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 27 marca 2015 r., nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Rzeszowie z 2 kwietnia 2015 r., a także wyrokiem Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 30 marca 2015 r., zaopatrzonymi w klauzule wykonalności.

W uzasadnieniu pozwu powód ten również wskazał, że wszczęta egzekucja komornicza okazała się bezskuteczna, podobnie jak inne egzekucje prowadzone przeciwko dłużnikowi, którego nieruchomości obciążone są licznymi hipotekami na znaczne kwoty.

Podstawą obu powództw był art. 527 k.c. Powodowie wywodzili, że dłużnik działał ze świadomością ich pokrzywdzenia, a wskutek dokonania przedmiotowej czynności prawnej stał się niewypłacalny w wyższym stopniu. Na rzecz tego, że pozwany miał tego świadomość miało przemawiać domniemanie z art. 527 § 4 k.c., ponieważ pozwanego i dłużnika łączyły ścisłe powiązania personalne (w skład ich organów wchodziły te same osoby) oraz prowadzona pomiędzy nimi współpraca handlowa.

Postanowieniem z 6 kwietnia 2017 r. Sąd I instancji zarządził połączenie obu wyżej wymienionych spraw do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia.

Po ogłoszeniu upadłości dłużnika Sąd I instancji zawiadomił syndyka masy upadłości tej spółki o toczącym się postępowaniu, a syndyk w piśmie z 27 marca 2018 r. oświadczył, że wstępuje do procesu na podstawie art. 133 ustawy z dnia 23 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe (tekst jednolity: Dz.U. z 2022 r., poz. 1520, dalej: „pr. up.”). W dalszym postępowaniu jako powód występował syndyk masy upadłości A. spółka z o.o. w R., a dotychczasowi powodowie D. C. i J. C. zostali zwolnieni z udziału w sprawie.

Według ustaleń Sądu Okręgowego D. C. miał względem dłużnika wierzytelność w kwocie 95 372,34 zł wraz z ustawowymi odsetkami, a J. C.

wierzytelności w łącznej kwocie 1 145 361 zł wraz z ustawowymi odsetkami. Na mocy postanowienia z 3 marca 2016 r. Sąd Rejonowy w Rzeszowie otworzył postępowanie restrukturyzacyjne względem dłużnika, ale wobec braku możliwości zaspokojenia wierzycieli zostało ono umorzone. Postanowieniem z 17 maja 2017 r. tenże Sąd ogłosił upadłość dłużnika, a wierzytelności D. C. i J. C. zostały zgłoszone do masy upadłości.

Sąd I instancji uznał, że zachodzi większość przesłanek uzasadniających skargę pauliańską, a mianowicie: istniał godny ochrony interes wierzycieli w postaci wierzytelności; dłużnik dokonał czynności prawnej z osobą trzecią; dłużnik dokonał czynności prawnej ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli; wskutek tej czynności osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, a przy tym działała w złej wierze.

Rozważając natomiast kwestię pokrzywdzenia wierzycieli wskutek czynności prawnej dokonanej przez dłużnika, Sąd I instancji stwierdził, że przedmiotowa czynność prawna spowodowała niewypłacalność dłużnika w wyższym stopniu niż przed jej dokonaniem. Sąd *a quo* nie doszukał się jednak związku przyczynowego pomiędzy tą czynnością a pokrzywdzeniem wierzycieli, ponieważ stan majątku dłużnika uniemożliwiał zaspokojenie wierzycieli niezależnie od tego, czy zaskarżona czynność zostałaby dokonana. W tym kontekście Sąd I instancji zauważył, że nieruchomości będąca przedmiotem umowy z 5 listopada 2014 r. ma wartość 1 824 826 zł i obciążona jest hipotekami na łączną kwotę 68 680 000 zł, a aktualna wartość zadłużenia A. sp. z o.o. w upadłości w R. względem banków, które udzieliły tej spółce kredytów, wynosi 13 054 344,42 zł.

W ocenie Sądu I instancji, opartej o wnioski wyprowadzone z art. 76 ust. 2 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (dalej: „u.k.w.h.”) i art. 1025 k.p.c., tezy o niemożności uzyskania przez powoda zaspokojenia z tej nieruchomości nie zmienia fakt, że hipoteki obciążające tę nieruchomość, obciążają także inne nieruchomości (hipoteki łączne).

Z powyższych przyczyn Sąd I instancji wyrokiem z 4 października 2018 r. oddalił oba powództwa.

Apelację od powyższego wyroku wniósł powód, formułując w niej m.in. zarzuty naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. oraz art. 76 ust. 2 u.k.w.i.h. W oparciu o powyższe zarzuty wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku przez uznanie kwestionowanej czynności prawnej za bezskuteczną w stosunku do masy upadłości A. sp. z o.o. w upadłości w R., ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd II instancji oceniając zasadność zarzutów apelacyjnych wskazał, że Sąd I instancji poczynił prawidłowe ustalenia faktyczne w odniesieniu do przesłanek uwzględnienia skargi pauliańskiej tj. istnienia godnego ochrony interesu wierzycieli, dokonania przez dłużnika czynności prawnej z osobą trzecią z pokrzywdzeniem wierzycieli, wskutek czego osoba ta uzyskała korzyść majątkową oraz działania tej osoby w złej wierze.

W ocenie Sądu *ad quem* powód trafnie jednak wskazał na istnienie jeszcze jednej przesłanki warunkującej skuteczność skargi pauliańskiej, a mianowicie przesłanki związku przyczynowego pomiędzy niełojalną czynnością dłużnika a jego niewypłacalnością i pokrzywdzeniem wierzycieli. W tym kontekście Sąd II instancji zauważył, że z pola uwagi nie może schodzić okoliczność, iż suma ustalonej wartości rynkowej już tylko kilku ze współobciążonych nieruchomości wynosi 39 000 000 zł, podczas gdy realna wysokość zadłużenia względem banków w dacie wyrokowania przez Sąd I instancji nie przekraczała i nadal nie przekracza 14 000 000 zł. Wartość tych nieruchomości została ustalona w oparciu o ceny przyjęte przez strony umów przenoszących ich własność, przy czym umowy te zostały zawarte w latach 2013 i 2015, a brak jest uzasadnionych podstaw do przyjmowania, że ceny te nie odzwierciedlały rzeczywistej wartości nieruchomości.

W konsekwencji, w ocenie Sądu II instancji, jeżeli zważy się, że suma rzeczywistego zadłużenia obciążającego nieruchomości jest ewidentnie niższa od sumy wartości nieruchomości współobciążonych hipoteką łączną ustanowioną w celu zabezpieczenia zobowiązań względem kredytodawców, wierzyciele w osobach D. C. i J. C. mieli możliwość uzyskania zaspokojenia w postępowaniu egzekucyjnym, w przypadku gdyby nie doszło do inkryminowanej czynności.

Wyrok Sądu II instancji został zaskarżony przez pozwanego skargą kasacyjną, w której sformułowane zostały zarzuty naruszenia art. 527 § 1 w zw. z art. 527 § 2 k.c. w zw. z art. 131 pr. up.; art. 527 § 1 w zw. z art. 527 § 2 k.c. w zw. z art. 65 ust. 1 i art. 76 ust. 2 u.k.w.h.; art. 527 § 1 i 2 k.c.; art. 1025 § 1 pkt 5 w zw. z art. 1026 § 1 k.p.c.; art. 348 ust. 1 i 2 w zw. z art. 345 pr. up. w zw. z art. 336 ust. 1 w zw. z art. 134 ust. 1 pr. up.; art. 232 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c. i art. 527 § 1 i 2 k.c.

W oparciu o powyższe zarzuty pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie apelacji powoda.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powód wniósł o wydanie postanowienia o odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, ewentualnie o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Skarga kasacyjna zasługiwała na uwzględnienie.

2. Z pokrzywdzeniem wierzyciela mamy do czynienia w sytuacji, gdy skutek czynności prawnej dokonanej przez dłużnika stał się on niewypłacalny bądź stał się niewypłacalny w stopniu wyższym, niż był przed dokonaniem czynności. Pomiedzy czynnością dłużnika a powstaniem lub zwiększeniem jego niewypłacalności musi występować związek przyczynowy, tj. zależność polegająca na tym, że czynność podjęta przez dłużnika musi być jedną z przyczyn powstałej niewypłacalności (zob. wyroki SN: z 2 października 2007 r., II CSK 323/07; z 23 lutego 2022 r., II CSKP 199/22).

Oznacza to, że postanie stanu niewypłacalności bądź jego zwiększenie powinno stanowić skutek dokonania takiej czynności. W konsekwencji w razie wszczęcia egzekucji przeciwko dłużnikowi z uwagi na ten skutek nie dochodzi do zaspokojenia wierzytelności wobec tego dłużnika, natomiast do zaspokojenia by doszło wówczas, gdyby czynność nie została dokonana.

Ciężar dowodu wykazania przesłanek koniecznych do uwzględnienia skargi pauliańskiej spoczywa na powodzie. Dotyczy to m.in. przesłanki pokrzywdzenia wierzyciela.

3. Z kolei oceny tego, czy czynność prawna została dokonana z pokrzywdzeniem wierzyciela oraz stanu niewypłacalności dłużnika dokonywać należy, nie tylko według stanu w chwili wystąpienia przez wierzyciela ze skargą pauliańską, ale również w świetle sytuacji istniejącej w dacie wyrokowania w tym zakresie (art. 316 k.p.c., zob. wyroki SN: z 5 lipca 2013 r., IV CSK 738/12; 14 lutego 2008 r., II CSK 503/07; z 28 czerwca 2007 r., IV CSK 115/07; z 15 czerwca 2005 r., IV CK 806/04; z 20 lipca 2017 r., IV CSK 598/16; z 23 lutego 2022 r., II CSKP 199/22). Odnosi się to także do ustalenia rzeczywistej wartości przedmiotu objętego roszczeniem pauliańskim.

4. W razie ogłoszenia upadłości przez dłużnika (tzw. „osobistego”), zgodnie z art. 146 ust. 3 pr.up. co do zasady niedopuszczalne jest skierowanie egzekucji do majątku wchodzącego w skład masy upadłości oraz wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu lub zarządzenia zabezpieczenia na majątku upadłego. Zgodnie zaś z art. 134 ust. 1 pr.up., jeżeli czynność upadłego jest bezskuteczna z mocy prawa lub została uznana za bezskuteczną, to, co wskutek tej czynności ubyło z majątku upadłego lub do niego nie weszło, podlega przekazaniu do masy upadłości, a jeżeli przekazanie w naturze jest niemożliwe, do masy upadłości wpłaca się równowartość w pieniądzu. Art. 134 ust. 1 pr.up. może stanowić podstawę roszczenia przeciwko osobie trzeciej wtedy, gdyby w razie niedokonania bezskutecznej czynności prawnej konkretny przedmiot byłby składnikiem masy upadłości, a wierzyciele mogliby się z niego zaspokoić.

W orzecznictwie uznaje się, że pominięcie bezskutecznej czynności pozwala wtedy syndykowi wystąpić z żądaniem przekazania tego przedmiotu lub jego równowartości do masy upadłości, umożliwiając zaspokojenie wierzycielom (zob. wyrok SN z 21 stycznia 2021 r., V CSKP 11/21). Bezskuteczność czynności upadłego „w stosunku do masy upadłości”, podobnie jak, oparta na skardze pauliańskiej, bezskuteczność czynności dłużnika wobec wierzyciela, oznacza w istocie bezskuteczność w stosunku do wszystkich wierzycieli upadłościowych,

gdyż masa upadłości nie jest podmiotem prawa (zob. wyrok SN z 3 października 2017 r., IV CSK 184/07, OSNC 2008, nr 12, poz. 142; z 11 października 2022 r., II CSKP 422/22). Wówczas wierzyciel może dochodzić ochrony, a zatem zaspokojenia własnej wierzytelności na zasadach wynikających z przepisów pr.up. W konsekwencji z uwzględnieniem tych przepisów, a także stanu w dacie wyrokowania w tym zakresie należy oceniać to, czy czynność prawna została dokonana z pokrzywdzeniem wierzyciela, a także stan niewypłacalności dłużnika.

Nie można natomiast tracić z pola widzenia tego, że korzyść majątkowa należąca do majątku osoby trzeciej może stać się przedmiotem egzekucji dopiero po uprawomocnieniu się wyroku uwzględniającego powództwo, który ma charakter konstytutywny i może zapaść w dwóch sytuacjach procesowych: w sprawie z powództwa syndyka, gdy wcześniej nie toczyło się postępowanie ze skargi pauliańskiej (art. 132 ust. 1 pr. up.), albo w następstwie wstąpienia przez syndyka do procesu w miejsce powoda, w sprawie wszczętej przez wierzyciela, który zaskarżył czynności upadłego (art. 133 ust. 1 p.u.). Przedmioty czynności należących do tych kategorii zasadniczo podlegają przekazaniu do masy upadłości, jednak druga z kategorii podlega takiemu przekazaniu dopiero na skutek wydania prawomocnego orzeczenia sądu (gdy „czynność upadłego (...) została uznana za bezskuteczną”). Jest to konsekwencja konstytutywnego charakteru wyroku udzielającego ochrony pauliańskiej, który stwarza możliwość zaliczenia przedmiotu czynności prawnej do masy upadłości i w związku z tym otwiera możliwość prowadzenia z niego egzekucji w celu zaspokojenia wierzycieli upadłego. Oznacza to, że składniki będące przedmiotem czynności prawnych dłużnika, co do których syndyk jest uprawniony do dochodzenia ochrony pauliańskiej, lecz które nie zostały jeszcze prawomocnie uznane za bezskuteczne względem masy upadłości, nie stanowią masy upadłości. Efekt bezskuteczności względem masy może wywołać wyłącznie inicjatywa procesowa syndyka podejmowana zasadniczo na podstawie art. 132 ust. 1 lub art. 133 ust. 1 pr.up. W razie wystąpienia przez wierzyciela ze skargą pauliańską w toku postępowania upadłościowego, wyrok uwzględniający powództwo wywołuje skutki określone w art. 532 k.c., a wierzyciel (powód w sprawie, do której syndyk nie wstąpił, np. z uwagi na upływ dwuletniego terminu zawitego) nie ma obowiązku przekazania do masy tego, co uzyskał w ramach egzekucji prowadzonej

ze składnika majątku nabytego przez osobę trzecią - beneficjenta fraudacyjnej czynności prawnej dłużnika. Jeżeli nie zapadł wyrok w sprawie z powództwa (lub po wstąpieniu) syndyka, to składnik majątku osoby trzeciej, pochodzący z fraudacyjnej czynności upadłego, nie wchodzi w skład masy upadłości. Postępowanie egzekucyjne prowadzone przez wierzyciela z tego składnika może się zatem toczyć mimo ogłoszenia upadłości (art. 146 pr.up., zob. uchwałę SN z 14 czerwca 2023 r., II CZP 84/22, OSNC 2024, nr 2, poz. 13).

W postępowaniach wszczętych skutkiem skargi pauliańskiej wierzyciela dla ustalenia możliwości i kolejności zaspokojenia roszczeń znajdują zastosowanie m.in. art. 1025 § 1 pkt 5 oraz art. 1026 § 1 k.p.c.

5. Sytuacja zmienia się jednak w przypadku, gdy do postępowania o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną wobec wierzyciela, w związku z ogłoszeniem upadłości dłużnika „osobistego” i w oparciu o art. 133 ust. 1 pr.up. po stronie powodowej wstępuje syndyk. Wówczas, jak trafnie wskazuje skarżący, konieczne może stać się uwzględnienie, w zakresie dotyczącym spełnienia przesłanki pokrzywdzenia wierzyciela, przepisów normujących tryb i kolejność zaspokojenia wierzycieli w toku postępowania upadłościowego (art. 134 ust. 1 w zw. z art. 173 w zw. z art. 336 w zw. z art. 345 oraz art. 348 pr.up.).

Zgodnie z art. 532 k.c., wierzyciel, względem którego czynność prawna dłużnika została uznana za bezskuteczną, może z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej dochodzić zaspokojenia z przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły. Nie można przy tym tracić z pola widzenia tego, że zgodnie z art. 134 ust. 1 pr.up., jeżeli czynność upadłego została uznana za bezskuteczną, to, co wskutek tej czynności ubyło z majątku upadłego lub do niego nie weszło, podlega przekazaniu do masy upadłości ze skutkami z tego wynikającymi, co w zakresie dóbr obciążonych prawami zastawniczymi wymaga uwzględnienia zasad oraz trybu określonych w art. 345 i n. pr.up. Wierzyciel pauliański w postępowaniu upadłościowym musiałby zatem „ustąpić” pierwszeństwa w zaspokojeniu wierzytelnościom zabezpieczonym rzeczowo. Przepisy pr.up. w analizowanym zakresie stanowią *lex specialis* wobec regulacji k.p.c. o sądowym postępowaniu

egzekucyjnym, w tym art. 1025 § 1 pkt 5, który traktuje wierzytelności pauliańskie jako należące do kategorii należności korzystających z ustawowego pierwszeństwa w zaspokojeniu. Nawet gdyby, jak trafnie wskazuje skarżący, wierzyciel dysponujący wyrokiem uwzględniającym skargę pauliańską, skierował egzekucję do rzeczy obciążonej prawem zastawniczym, to uprawnionemu z takiego prawa przysługiwałoby powództwo z art. 841 k.p.c. o zwolnienie zajętej rzeczy od egzekucji, ta bowiem naruszałaby jego pierwszeństwo w zaspokojeniu się z rzeczy. Ochrona w takim przypadku wierzyciela, któremu przysługuje roszczenie pauliańskie, a przewidziana w art. 532 k.c., nie staje się iluzoryczna, skoro może on wystąpić ze skargą pauliańską przeciwko czynności ustanowienia prawa zastawniczego (art. 531 § 2 k.c.). W niniejszej sprawie ma to znaczenie o tyle, że ewentualny brak możliwości uzyskania zaspokojenia wierzytelności z uwagi na pierwszeństwo praw zastawniczych wpływa z pewnością na ocenę istnienia przesłanki pokrzywdzenia wierzyciela.

6. Skarżący wskazuje, że fakt ustanowienia hipoteki łącznej, a nie hipoteki zwykłej ma wpływ na przesłankę pokrzywdzenia wierzyciela. Chodzi mianowicie o sytuację, gdy wartość (suma) hipoteki łącznej przewyższa wartość jednej ze współobciążonych nieruchomości.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że przesłanka pokrzywdzenia wierzyciela nie zachodzi, gdy do zaspokojenia wierzyciela występującego ze skargą pauliańską nie doszłoby nawet wtedy, gdyby nieruchomość pozostała w majątku dłużnika, a to z uwagi na zakres jej obciążenia hipotekami o wartości przewyższającej wartość nieruchomości oraz przewidzianą w art. 1025 k.p.c. kolejność zaspokajania wierzycieli (zob. wyroki SN: z 13 października 2006 r., III CSK 58/06, OSNC 2007, nr 9, poz. 136; z 28 czerwca 2007 r., IV CSK 115/07; z 31 stycznia 2007 r., II CSK 384/06; z 20 lipca 2017 r., IV CSK 598/16)

W ocenie skarżącego obowiązek inicjatywy dowodowej w zakresie wykazania wartości (rynkowej czy likwidacyjnej) współobciążonych hipotecznie nieruchomości celem przesądzenia czy wierzyciel pauliański miał, czy też nie, możliwość zaspokojenia z przedmiotu zaskarżonej skargą pauliańską czynności prawnej spoczywa na powodzie. On bowiem powinien wykazać wszystkie elementy związane

z pokrzywdzeniem. Stanowisko to zasługuje na aprobatę w świetle ogólnej reguły wynikającej z art. 6 k.c. Dla ustalenia możliwości zaspokojenia wierzyciela pauliańskiego konieczne jest w przypadku istnienia współobciążenia rzeczy łącznym prawem zastawniczym wykazanie wartości tej właśnie rzeczy, jak też pozostałych.

W ocenie Sądu *ad quem* nie ma uzasadnienia do antycypowania przebiegu postępowania egzekucyjnego, że egzekucja wierzycieli zabezpieczonych rzeczowo byłaby skierowana przede wszystkim do przedmiotowej nieruchomości.

7. Sąd oceniając przesłanki z art. 527 k.c. w zakresie dotyczącym istnienia hipotek łącznych, które współobciążają przedmiotowe nieruchomości, nie może tracić z pola widzenia tego, że to jedynie od woli wierzyciela hipotecznego zależy, z której ze współobciążonych nieruchomości i w jakim zakresie będzie dochodził zaspokojenia, a zatem w istocie wykonywał własne prawo zastawnicze, oczywiście w odpowiedni sposób, tj. przy wykorzystaniu instrumentarium procesowego, które w takim przypadku stanowi o sposobie realizacji hipoteki.

Zgodnie z art. 76 ust. 2 u.k.w.h., wierzyciel, któremu przysługuje hipoteka łączna, może według swego uznania żądać zaspokojenia w całości lub w części z każdej nieruchomości z osobna, z niektórych z nich lub ze wszystkich łącznie. Może również według swego uznania dokonać jej podziału pomiędzy poszczególne nieruchomości.

Oznacza to, że wierzyciel hipoteczny, którego wierzytelność jest zabezpieczona hipoteką łączną na kilku nieruchomościach może według swego uznania dochodzić zaspokojenia należności hipotecznej z jednej, kilku lub wszystkich współobciążonych nieruchomości oraz do wysokości sum podlegającej zabezpieczeniu z każdej z nieruchomości. Wybór wierzyciela hipotecznego zależy wyłącznie od niego i pozostaje nieskrępowany ani subsydiarnym charakterem hipotek (prawa zastawnicze *de lege lata* nie mają charakteru zabezpieczeń posiłkowych, a zatem ich wykonanie nie jest uzależnione od nieskuteczności dochodzenia zaspokojenia z całego., ew. innego, majątku tzw. dłużnika „osobistego”), ani kolejnością objęcia współzabezpieczeniem w odniesieniu do poszczególnych nieruchomości ani zasadniczo żadnymi innymi niezależnymi od niego okolicznościami tak długo, jak długo poszczególne nieruchomości będące

współobciążonymi na jego rzecz jednym łącznym prawem zastawniczym pozostają w tym zakresie w jego dyspozycji (zob. także np. J. Wasilkowski, *Hipoteka łączna*, cz. 1, Demokratyczny Przegląd Prawniczy 1947, nr 9, s. 12; J. Pisuliński (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 4, Warszawa 2021, s. 557–558). Oznacza to, że sąd *meriti* oceniając wpływ ustanowienia i istnienia takiego prawa rzeczowego nie może powyższego faktu tracić z pola widzenia. Powinien natomiast, mając na uwadze konieczność ochrony interesu wierzyciela, przyjąć założenie o możliwości wykonania hipoteki łącznej przez wierzyciela hipotecznego z jednej z nieruchomości i to w całości, a w konsekwencji uwzględnić takie założenie przy ustalaniu, czy doszło do niewypłacalności dłużnika i pokrzywdzenia wierzyciela. Stan współobciążenia wraz z możliwym dochodzeniem zaspokojenia według reguły wskazanej w art. 76 ust. 2 u.k.w.h. stwarza realną, a nie jedynie czysto hipotetyczną, możliwość uzyskania zaspokojenia zabezpieczonej wierzytelności z jednej z obciążonych nieruchomości, a nie tylko z innych lub ze wszystkich łącznie. Okoliczność ta nie tylko nie może być pominięta, ale także musi być uwzględniona przez Sąd w rozpoznawanej sprawie. Nie można bowiem zakładać, że w sytuacji skierowania przez wierzyciela pauliańskiego egzekucji do nieruchomości współobciążonej hipoteką łączną wierzyciel, którego prawo jest zabezpieczone na tej nieruchomości hipoteką, będzie w tej sytuacji pozostawał faktycznie bierny, tym samym nie wykonując przysługującego mu pierwszeństwa w zaspokojeniu. Przeciwnie, to właśnie mając na uwadze dbałość o własne dobrze rozumiane interesy, wierzyciel hipoteczny z pewnością podejmie odpowiednie czynności celem uzyskania zabezpieczonej należności zgodnie z pierwszeństwem mu przysługującym. Poza zakresem niniejszych rozważań należy natomiast pozostawić sporne zagadnienie, czy hipoteka łączna stanowi jedno ograniczone prawo rzeczowe, które istnieje na kilku rzeczach, czy też w istocie jest swoistym „zbiorem” hipotek, z których każda obciąża samodzielnie jedną z kilku nieruchomości dla zabezpieczenia tej samej wierzytelności (zob. na ten temat np. postanowienie SN z 4 grudnia 2009 r., III CZP 101/09)/.

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., orzekł jak w sentencji.

[SOP]

[a]